

Itämeri, geopolitiikka ja luottamus

Timo Vihavainen

Lähes jokainen suomalainen tuntee Stalinin sanat Paasikivelle: ”Maantieteelle me emme voi mitään”. Ne olivat pahaenteiset sanat ja tarkoittivat sitä, että poliittiseen maantieteeseen oli tarkoitus tehdä muutoksia, joita myös tehtiin.

Muutokset eivät olleet niitä, joita Stalin alun perin suunnitteli, mutta niiden merkitys oli, että Neuvostoliiton geopolitiittinen asema muuttui. Sen sijaan, että suurvallan laivastolla oli ollut vain kaistale Suomenlahden ja Itämeren keskellä, se pian hallitsi sen itäistä rantaa ja myös Suomenlahden pohjoisranta oli sotilaallisesti melko hyvin varmistettu.

Kun tosipaikka tuli, osoittautui, että se, mitä oli luultu geopolitiittiseksi eduksi, ei auttanut mitään. Tosiasiassa Neuvostoliitto oli menettänyt sen ja Saksan välissä olleet puolueettomat puskurivaltiot, jotka olisivat enemmän tai vähemmän tehokkaasti voineet hidastaa saksalaisten hyökkäystä. Nyt sitä ei hidastanut mikään, kaikkein vähiten Hangon tukikohta tai Karjalan kannaksen maa-alue. Kostonhimoiset suomalaiset olivat omasta puolestaan valmiita käymään väkivaltaa tehneen Neuvostoliiton kimppuun, eikä tällaista mielialaa puuttunut Baltiastakaan.

Geopolitiikan nimellä tunnettu kvasitiede nautti suurta suosiota ennen toista maailmansotaa ja nyt se on kokenut renessanssin etenkin Venäjällä. Putinin lempilapsi, Euraasian liitto on venäläisten geopolitiikkojen toiveiden täyttymys ja heidän mielestään vain se pystyy antamaan Venäjälle sen maailmanhistoriallisen roolin, joka sille kuuluu.

Nykyisten geopolitiikkojen fantasiat mannermaisesta ”ydinalueesta” ja sitä hallitsevasta Venäjän imperiumista ovat vakavia, jos ne vakavasti otetaan. Ikävä kyllä, näyttää siltä, että ne otetaan. Geopolitiikan fokuksessa ovat potentiaaliset asiat, se kehys, jossa politiikkaa tehdään, ei niinkään itse politiikka. Suhteettoman huomion kiinnittäminen potentiaalsiin etuihin ja haittoihin ja niiden ennakointiin vie helposti samanlaisiin virheratkaisuihin kuin mitä Stalin teki. Stalin uskoi vain alastomaan voimaan, jota hän mittasi divisioonien määrällä.

Takavuosina Suomessa esitettiin elokuvaa *Luottamus*, jonka sanoma oli, että Suomelta oli aikoinaan puuttunut luottamusta neuvostojen maata kohtaan, minkä johdosta suhteet olivat kärsineet. Suomen virheellinen asenne teki myös Neuvostoliitolle mahdolliseksi luottaa sen ystävällismieliseen politiikkaan ja tämä johti historiallisiin onnettomuuksiin.

Suomen asettaminen moraaliseen vastuuseen sitä vastaan tehdystä hyökkäyksestä oli koomista, mutta luottamuksen puute todella oli eräs niitä suuria tekijöitä, jotka johtivat molempien maailmansotien syttymiseen ja hallitsemattomaan laajenemiseen.

Aikanaan osoittautui, että Hitler ilmeisesti todella oli hullu tai ainakin edesvastuuton aloittaessaan Neuvostoliittoon tuon ”valapattoisen hyökkäyksen”, kuten Stalin sitä luonnehti. Mutta mikään ei voinut tätä päätöstä estää, geopolitiikan muuttaminen kaikkien vähiten.

Nykyisen Venäjän elinhermo ovat sen kaasuputket ja öljynkuljetusväylät. Aivan keskeinen asema tässä on Suomenlahdella ja Itämerellä. Mahdollisena hyökkäysreitteinä vihollislaivastolle tämä väylä sen sijaan lienee varsin epäkiinnostava. Kukaan tuskin enää kuvittelee miljoona-armeijojen invaasiota järjelliseksi toimintastrategiaksi ja muitakin hyökkäysuria on riittävästi, jos tarvitaan.

Venäjän kannalta suurin potentiaalinen uhka voisi olla Tanskan salmien sulkeminen. Mikäli Venäjän öljykauppa tätä tietä katkaistaisiin, se ilmeisesti halvaannuttaisi Venäjän talouden nopeasti. Mikäli Venäjä, uudessa euraasialaisessa roolissaan, irtisanoutuisi kansainvälisistä tullisopimuksista, voitaisiin siihen joissakin oloissa kohdistaa eräänlainen uusi juutintulli. Tanskan salmet ovat, Dardanellien ohella, luonnoneste, jonka poistaminen vaatisi paljon enemmän resursseja, kuin Venäjällä nyt on tai on koskaan ollut.

Kuitenkaan ne maat, jotka sen olisivat voineet tehdä, eivät koskaan ole rauhan aikana sulkeneet näitä salmia. Myös juutintulli jäi historiaan vuonna 1857. Ruotsalaisten geopolitiittinen innovaatio, vuonna 1832 valmistunut Götan kanava menetti näin merkityksensä.

Venäjän politiikan stalinistinen periaate oli varmistaa ja vielä kerran varmistaa, etteivät ikävät mahdollisuudet toteudu. Tämä politiikka, joka aliarvioi luottamuksen merkitystä, kääntyy helposti itseään vastaan ja päinvastoin varmistaa Venäjälle ikävien vaihtoehtojen toteutumisen.

Ollaanko Venäjällä taas menettämässä se valtioviisaus, joka periaatteessa sisältyy lauseeseen, ” maantieteelle me emme voi mitään”. Väkivalloin Venäjä ei voi myydä hiilivetyjään eikä se kykene väkivalloin edes pitämään auki strategisia kauppareittejään, mikäli kävisi niin onnettomasti, että ne haluttaisiin sulkea.

Venäjän strategisten etujen turvaaminen Itämeren alueella tai muualla ei voi tapahtua sotilaalliseen voimaan nojaten. Normaalien valtioiden kesken vallitsee aina perusluottamus siihen, että ne toimivat rationaalisesti eivätkä ryhdy äärimmäisiin toimiin. Luottamus on kansainvälisessä kanssakäymisessä erittäin arvokas pääoma. Sen voi myös hukata, kuten aikoinaan tekivät Saksa ja Neuvostoliitto ja silloin sen palauttaminen voi koitua hyvin kalliiksi. Valtionrajojen muuttaminen ei viime kädessä auta mitään.

Timo Vihavainen

Venäjän tutkimuksen professori, Helsingin yliopisto

Aiemmin sarjassa julkaistut kirjoitukset löydät [täältä](#).